

Date: 9th October-2026

ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВНИ ТАМОМЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Тадқиқотчи У.Х. Хамдамов

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг ташаббуси қабул қилинган “Янги Ўзбекистон” тараққиёт стратегиясининг марказий ғояси – инсон кадрини улуғлаш, қонун устуворлигини таъминлаш ҳамда давлат органларининг халққа хизмат кўрсатувчи, ҳисобдор ва шаффоф институтга айлантиришдан иборат.

Шунингдек, стратегияда суд-ҳуқуқ ва жиноят соҳасидаги ислохотлар одил судловни таъминлашга, давлат бошқарувидаги ўзгаришлар эса самарали ва инсонпарвар бошқарув тизимини яратишга қаратилган.

Давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев 2026 йил 27 январда тергов ишининг сифати ва оқловлар сони юзасидан ўтказилган муҳокамада “*Терговда сон эмас, сифат бўлиши керак*”, деб таъкидладилар.

Бу эса тергов органи ходимларига Жиноят-процессуал қонуни асосида иш бўйича исботланиши лозим бўлган барча ҳолатлар синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона текшириб чиқилишини, ушбу Кодексда назарда тутилган тартибда топилган, текширилган ва баҳоланган маълумотлар (далиллар)га тўғри ҳуқуқий баҳо бериб, процессуал расмийлаштириш орқали одил судловни таъминлашга қаратилганини аңлатади.

Маълумки, Жиноят-процессуал қонун ҳужжатларининг вазифалари жиноятларни тез ва тўлиқ очиш, жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахсни жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслиги учун айбдорларни фош этиш ҳамда қонуннинг тўғри татбиқ этилишини таъминлашдир. Жиноят ишларини юритишнинг жиноят-процессуал қонун ҳужжатларида белгиланган тартиби қонунийликни мустаҳкамлаш, жиноятларнинг олдини олиш, шахс, давлат ва жамият манфаатларини ҳимоя қилишни назарда тутати.

Шу маънода, дастлабки терговни тамомлаш ишнинг сўнгги босқичи сифатида тергов органлари томонидан ишни якунига етказиш билан боғлиқ барча ҳолатлар аниқланганидан кейингина ҳал этиладиган масалалар сирасига киради. Жиноят-процессуал кодексининг 372-моддасига мувофиқ, дастлабки тергов жиноят ишини тугатиш тўғрисида қарор чиқариш, айблов ҳулосаси тузиш, ишни тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш ёки тарафларнинг ярашуви учун судга юбориш тўғрисида қарор чиқариш ёхуд амнистия актига асосан жиноят ишини тугатиш ҳақида судга илтимоснома киритиш тўғрисида тақдимнома тайёрлаш билан тамомланади.

Дастлабки терговни тамомлашда терговчи ишнинг барча материалларини таҳлил қилади ва баҳолайди, иш ҳолатларининг тўлиқ, ҳар томонлама ва холисона тадқиқ этилганлигини текширади. Шунингдек, тергов жараёнида ҳақиқатга эришиш учун зарур бўлган қонуний исботлаш воситаларининг барчасидан фойдаланилганига ҳамда иш ҳолатлари аниқланганига ишонч ҳосил қилгач, далиллар тўплашни тўхтатади,

Date: 9th October-2026

материаллар (хужжатлар)ни тартибга солади, ишнинг мазмунан хулосаларни ифодалайди ва асослайди.

Шундан сўнг ишни бундан кейин кимга жўнатиш кераклиги ҳақида қарор чиқарилади. Терговчи ишнинг исботланиши лозим бўлган барча ҳолатларини тўлиқ аниқлаганидан ва тергов давомида юзага келган тергов тусмоллари текширилганидан кейингина дастлабки тергов тамомланган ҳисобланади. Агар айбланувчининг содир бўлган жиноятда айбдорлиги тўла исботланмаган бўлса ва унга қарши қўшимча айблов далиллари бўлмаса, шунингдек уни жиноий жавобгарликдан озод қилиш учун асослар мавжуд бўлса, ушбу шахсга нисбатан жиноят ишини тугатиш ҳақида қарор чиқарилиши мумкин. Башарти, ушбу жиноят иши бўйича битта шахсга нисбатан тергов ҳаракатлари олиб борилган бўлса, бу ҳолда ишни тўлиқ тугатиш ҳақида қарор чиқариш билан якунланиши мумкин. Мабодо айбланувчи муомала лаёқатига эга эмас деб топилган бўлса ва атрофдаги кишилар учун хавфли ҳаракатлар содир этаётган бўлса, дастлабки тергов ишни тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш масаласини кўриб чиқиш учун судга юбориш ҳақида қарор чиқариш билан тамомланиши мумкин.

Дастлабки терговни тамомлашнинг бир тури сифатида жиноят ишини тугатиш институти ишни якунловчи жараёни бўлиб, бу босқичда иш юзасидан тўпланган далилларни ҳар томонлама таҳлил қилиш, баҳолаш, шунингдек жиноят ишини юритиш ваколатига эга мансабдор шахснинг ишни тугатиш асослари бор ёки йўқлиги тўғрисида асосланган хулоса чиқариш учун имконият яратилади.

“Жиноят ишини тугатиш институти шахсларнинг ҳуқуқларини тиклаш ёки жиноят йўлига адашиб кириб қолган шахсларга ўзларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатларидан пушаймон бўлиб, тегишли жазодан озод бўлиш имконини бериши билан бирга, жамиятда келгусида жиноятчиликнинг олдини олишда *ижтимоий-сиёсий, процессуал-ҳуқуқий, жиноий-ҳуқуқий ва тарбиявий* жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади.

Жиноят ишини тугатишнинг *ижтимоий-сиёсий* аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади:

- жиноят ишини тугатиш тўғрисидаги қарор давлат олиб бораётган ислохотнинг инсонпарварлиги, демократик принципларга мослиги, шунингдек тергов органларининг жиноятчиликка қарши олиб бораётган фаолиятини намоён этади;

- жиноят ишини тугатиш тўғрисидаги қарор ёки ажримни фақат махсус ваколатга эга мансабдор шахс (терговчи, прокурор ёки тегишли судья) чиқаради.

Жиноят ишини тугатишнинг *процессуал-ҳуқуқий* аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади:

- айби бўлмаган шахсни ноқонуний равишда жиноий жавобгарликка тортиш ҳолларининг олди олиниши ва ҳақиқий айбдорларнинг фош этилиши;

- иш бўйича тўпланган барча далиллар таҳлил қилиниб, уларга якуний баҳо берилиши ва ана шу баҳо асосида тегишли хулоса чиқарилиши;

- айбланувчи (гумон қилинувчи)нинг ҳимояланишдек конституциявий ҳуқуқи амалга оширилиши, шунингдек процесснинг бошқа иштирокчилари (*жабрланувчи,*

Date: 9th October-2026

фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар)нинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари таъминланиши;

– ишнинг якунидан манфаатдор бўлган процесс иштирокчилари (*айбланувчи, гумон қилинувчи, жабрланувчи ва бошқалар*)га қонунда белгиланган муддат давомида терговчининг жиноят ишини тугатиш тўғрисида чиқарган қарори устидан прокурорга шикоят қилиш ҳуқуқи юзага келтирилиши;

– фуқаролар қонунга зид равишда жиноий жавобгарлик ва жазога тортилмасликлари учун процессуал қафолатлар яратилиши;

– тергов органлари ва тегишли прокурорнинг дастлабки терговнинг ҳар томонлама тўлиқ ва ҳолисона олиб борилишини процессуал ва ташкилий назорат қилишнинг бир шакли ҳисобланиши.

Жиноят ишини тугатишнинг *жиноий-ҳуқуқий* аҳамияти терговчи шахснинг содир этган жиноятини квалификация қилиш ва уни жиноий жавобгарликдан озод қилиш каби масалаларни ҳал этишда жиноий-ҳуқуқий нормадан келиб чиқиши билан боғлиқ.

Жиноят ишини тугатишнинг *тарбиявий* аҳамияти қуйидагиларда ўз аксини топади:

– айбланувчи (гумон қилинувчи) терговчининг жиноят ишини тугатиш ҳақидаги қарорига асос бўлган материаллар билан танишиб, тўпланган далиллар асосида ҳулосанинг тўғрилигига ишонч ҳосил қилиши;

– жиноят ишини тугатишда айбланувчига (гумон қилинувчига) нисбатан қўлланиладиган реабилитация чоралари нафақат айбланувчи ва унинг оила аъзоларига, балки ушбу ишнинг якунидан манфаатдор, шунингдек ушбу хабардан воқиф бўлган ҳар бир фуқарога ижобий таъсир кўрсатиши ва ҳ.к.”¹.

Демак, дастлабки терговни тамомлашнинг ҳар бир тури ўзига хос аҳамият касб этиб, ишни тамомлашда асослантирилиши лозим экан. Бу эса иш ҳолатидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилиб терговчилардан масъулият талаб этади. Шундай экан ўз олдида демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти барпо этишни олий мақсад қилиб қўйган мамлакатимизда суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилишдаги муҳим вазифа бўлиш билан бирга, мутахассис кадрларни тайёрлаш ва жой жойига қўйиш ҳам давлатимизнинг барқарор ривожланишига ўзининг ижобий таъсирини кўрсатади.

¹ Қаранг: Б.Б.Муродов “Дастлабки терговда жиноят ишини тугатиш масалалари” ИИВ Академияси 2007й 9-11 бет

